

ZELENÁ OSTRAVA

Ing. Rostislav WALICA, Ing. František KUDA, CSc.

Vysoká škola báňská-Technická univerzita Ostrava, Fakulta stavební, Katedra městského inženýrství, Ludvíka Poděště 1875, 708 33 Ostrava – Poruba

rostislav.walica.fast@vsb.cz, frantisek.kuda@vsb.cz

Anotace

Stať je zaměřena na problematiku městské zeleně. Pojednává jak o jejím významu, tak i o rozbořech současného stavu zeleně ve městech. Na základě těchto rozborů jsou rozváděny možné a potřebné řešení. Pokračuje rámcovými tezemi projektu ke zhodnocení stavu a rozvoje zeleně některých částí města Ostravy a nezbytnými zásadami pro řešení regenerace, estetizace a humanizace městské zeleně, ochranou přírodního prostředí a zpřístupněním krajiny.

Městská zeleně a kvalita života v statutárním městě Ostrava

Ostrava se snaží být příjemným místem k životu s kvalitním životním prostředím, ve kterém budou plochy po ukončené těžbě uhlí a průmyslových aktivitách minulých století zapojeny zpět do života města.

Mezi dlouhodobé cíle a snahy města patří snížení rizika starých ekologických zátěží pro životní prostředí a zdraví obyvatel na úroveň umožňující nové využití dotčeného území a posílení ekologických funkcí krajiny.

Posílení ekologických funkcí krajiny má být realizováno především rozšířením zeleně a lesů na plochách po starých zátěžích nebo ukončené průmyslové činnosti, které nelze jinak využít a zalesňováním zemědělsky nevyužitelných ploch. Součástí strategie je trvalá stabilizace ploch zeleně a lesů v území (územním plánem), realizace vymezených prvků územních systémů ekologické stability a preference ochrany niv vodních toků a jejich ekologických funkcí.

Katedra městského inženýrství, Fakulty stavební, VŠB-TU Ostrava řeší ve spolupráci s Magistrátem města Ostravy projekt na pozitivní ovlivnění kvality života v Ostravě ochranou přírodního prostředí a rozvojem veřejné zeleně a zpřístupněním krajiny.

Obnova měst

Celková obnova našich měst je úkol, kterého se chopila česká společnost ihned v prvních letech po roce 1989. Proces obnovy zprvopočátku probíhal pozvolna, v posledních letech však dosáhl nepřehlédnutelného rozmachu. Obnova našich měst přesto všechno probíhá, ale dosti nerovnoměrně a při jistém zjednodušení lze říci, že se soustřeďuje především na městská centra, zatímco lze zaznamenat i jistou absenci snahy o obnovu veřejných prostranství a zejména zeleně i v okrajových částech měst. Stručně lze říci, že jde o problematiku, která je na pořadu dne. Samozřejmě, že tato obecná úvaha se nesporně týká i Ostravy a i zde se obnova zeleně stává nezbytností.

Jaký je tedy význam kvalitní zeleně ve městě?

Především sebelépe udržované a opravené domy a stavby bez stejně kvalitně udržované zeleně nemohou vyvolat onen žádaný pocit pořádku ve městě, pocit domova a vůbec pocit sounáležitosti občanů se svým městem. Tím spíš pak nelze očekávat, že občané budou cítit jakýsi nový lokální či regionální patriotismus, nebo dokonce hrdost na své město.

Mimo tyto trochu iracionální stránky významu zeleně ve městě je zde nesporně ještě celá řada dalších stránek naprosto racionálního charakteru. Především zeleň ve městě obecně vytváří pro občana jakési „antidepressivum“, ale v případě špatně udržované zeleně, zaplevelených a přerostlých trávníků pro mnohé občany vzniká naprosto reálné nebezpečí vzniku alergií, což je onemocnění se stále častější frekvencí v naší populaci. Pravidelná údržba a obnova zeleně má však i svůj ekonomický rozměr. Proces obnovy vytváří nové pracovní příležitosti, např. 1,0 milion Kč investovaných do tvorby, obnovy a údržby zeleně představuje cca dvě pracovní místa, což v podmínkách města s vysokou mírou nezaměstnanosti není nepřehlédnutelný fakt. Obnova a údržba zeleně se tak může stát nedílnou, ale i významnou součástí aktivní politiky zaměstnanosti. Představuje pro řadu občanů i nepřehlédnutelnou reálnou možnost seberealizace. Zeleň ve městě se stává nedílnou součástí životní úrovně i životního způsobu občanů měst. Kvalitní zeleň se stává společným bohatstvím všech občanů bez rozdílu věku i sociálního statutu.

Politický význam kvalitní zeleně města

Kvalitní tvorba, obnova a údržba zeleně se může stát společným zájmem všech politických subjektů ve městě a je již dnes známo, že se v té či oné míře promítá do volebních programů všech politických stran bez rozdílu jejich politické orientace. Zeleň tak může představovat jednu z konsensuálních stránek programového rozvoje a obnovy našich měst s podporou celé škály politického spektra.

Stávající stav zeleně ve městě

Ostrava je město s prostředím ovlivněným především hornictvím a těžkým průmyslem a jak již bylo řečeno, stav zeleně, zejména těsně po roce 1989, byl evidentně velmi neutěšený. Přes přestárlost stávající zeleně ve městě (např. u trávníků často po více jak deset let) a i přesto, že dosud obnova zeleně nebyla rozhodující prioritou při obnově a rozvoji města. Nutno říci, že se zde zachovaly hodnotné části přírody a rovněž celkové zastoupení veřejné zeleně je ve srovnání s jinými městy obdobné velikosti nadprůměrné.

V roce 2001 byl dokončen Pasport veřejné zeleně na území města, včetně pořízení aplikace v prostředí geografického informačního systému. K 31. 12. 2003 činila celková rozloha veřejné zeleně města Ostravy 1 775,97 ha.

Tab.1: Klasifikace a výměra veřejné zeleně

Celková rozloha	Sídlištní zeleň	Park	Parkově upravená plocha
[ha]	[ha]	[ha]	[ha]
1 775,97	666,45	158,91	187,32

Pro obnovu zeleně bylo vykonáno již nemálo práce a bylo vynaloženo nemalé úsilí. Co je však nejpodstatnější je nezbytnost v tomto úsilí pokračovat a prohloubit jej, ale prvořadě jej zintenzívnit. V Ostravě působí řada subjektů zabývajících se ochranou přírody a krajiny a ekologickou výchovou a osvětou. Jejich spolupráce není dostatečná a je málo provázaná, což snižuje výslednou efektivitu jejich práce.

Obr. 1,2 a 3: Katastrofální stav veřejné zeleně na některých ostravských sídlištích.

Potřebné řešení

Nezbytné řešení však nemůže nadále být nahodilé a nekoncepční, ale právě naopak musí představovat systematickou práci a systémový přístup k celkovému řešení v letech, které jsou před námi. Samozřejmě nelze očekávat, že půjde o velké grandiózní akce, ale právě naopak o pravidelnou práci. Práci, která naopak i navodí jisté zvyklosti lidí v této oblasti (např. zvyk šetrného přístupu k zeleni).

Cílem opatření je pozitivní ovlivnění kvality života v Ostravě ochranou přírodního prostředí a především péčí o veřejnou zeleň i s volnočasovým účelem. Musí jít samozřejmě o

celkovou rekonstrukci, která zahrne nejen vlastní travní plochy, ale péči o křovinatý porost, ale i péči o vysokou zeleň a konečně i o vybavení parteru (chodníky, hřiště, lavičky, pískoviště, parkoviště a drobná architektura).

Stav zeleně ve městě se neustále mění. Postupně se odstraňují krátkověké dřeviny vysázené v 60. letech (topoly, vrby), které jsou nahrazovány dřevinami dlouhověkými. K novým výsadbám je používán kvalitní sadbový materiál pestřejší druhové skladby a vhodných kultivarů, který je zárukou zlepšení kvality veřejné zeleně i estetického vzhledu města. Při konkrétním řešení nutno brát v úvahu existující i navrhovanou technickou infrastrukturu a ohled na umístění objektů staveb, zejména bytových, takovým způsobem, aby v budoucnu nedocházelo např. k nadměrnému stínění obytných místností apod. I když při řešení musí být velmi pečlivě diferenciováno mezi významem jednotlivých ploch města včetně ploch našich sídlišť, je zcela nesporné, že zcela nezbytná regenerace zeleně představuje zcela jednoznačně požadavek na komplexní řešení.

Obr. 4 a5: Zregenerovaná sídlištní zeleně v Mariánských horách

Rámcové teze projektu

Komplexní řešení problematiky údržby a rozvoje zelených ploch však musí vycházet z určité koncepce uspořádání přírodních prvků na území města.

- Prohloubení Územního plánu města z hlediska koncepce uspořádání městské zeleně představuje generel zeleně a rekreace, který jako územně plánovací podklad dokumentuje skladbu, využití a významnou úlohu přírodních prvků pro prostorovou tvorbu krajinného, rekreačního a sportovního prostředí.
- Územní systém ekologické stability jako nedílná součást územního plánu zároveň vytváří systémy propojení městské a příměstské zeleně a vztahy na okolní krajinu.
- Základní plochy městské zeleně tvoří:
 - parky
 - veřejné tématické zahrady
 - hřbitovy
 - zeleň rekreačních a sportovních areálů
 - doprovodná zeleň dopravních ploch a komunikací
 - zeleň obytných souborů
 - zeleň občanského vybavení

Všechny základní prvky městské zeleně mají své specifické požadavky na formy a uspořádání, zásady pro umístění, provozní a prostorové vztahy.

- Urbanistický parter tvoří prvky drobné architektury, uliční mobiliář, veřejná technická zařízení
- Řešení koncepce zeleně na území města nesporně představuje zvýšenou kvalitu života jeho obyvatel
 - formou skryté aktivní politiky zaměstnanosti
 - z hlediska velkého zdravotního významu ploch zeleně (alergici, relaxačně studijní a sportovně relaxační účely)
 - z hlediska psychického a estetického

Obr. 6: Urbanistické studie regenerace malého sídliště lokality Šidlovec, v Ostravě – Hrabové (autor Ing. arch. Saktor)

Rámcové teze pro hodnocení stavu a rozvoje zeleně dále zahrnují:

1. Terminologii základních pojmů
2. Technologické postupy při údržbě a zakládání zeleně
3. Vymezení prostorů pro řešení studie
4. Harmonogram postupů přípravy a realizace
5. Finanční zabezpečení záměru

1. Terminologie základních pojmů:

krajinná zeleň: rozptýlená zeleň, doprovodná zeleň vodních toků, lesoparky

veřejná zeleň: zeleň na náměstích a veřejných prostranstvích, uliční zeleň, stromořadí a samostatně rostoucí stromy a keře na veřejných prostranstvích

ochranná zeleň: vegetační clony podél komunikací, areálů zdravotnických, sociálních, školních zařízení a výrobních zařízení

vyhrazená zeleň: s omezeným přístupem, zejména zahrady mateřských a základních škol, areály některých občanských zařízení, soukromé zahrady, zeleň v zahrádkářských osadách atd.

hospodářská zeleň: ovocné sady, zahradnictví, zemědělská půda.

zeleň se zvláštní ochranou: území ekologické stability, území biokoridoru, památné stromy, břehové porosty vodních toků a ploch., významné krajinné prvky

veřejná technická zařízení: městský mobiliář (osvětlení, lavičky, čekárny na autobusových a tramvajových zastávkách, informační tabule a skříňky, odpadkové koše a nádoby na separovaný odpad, umělecká výzdoba, dopravní značky, vybavení dětských hřišť, veřejné studny a zdroje pitné vody, kašny, mobilní zeleň, oplocení atd.

obnova: obnovení původní funkce území s ohledem na současné potřeby (pokud se nejedná o historický areál památkově chráněný, kde platí zvláštní podmínky)

údržba: pravidelná, průběžná činnost, nezbytná pro zachování estetických, funkčních a biologických kvalit lokality. Pravidelnou údržbou lze účinně předcházet pozdním problematickým zásahům do vzrostlé zeleně. Údržbě zeleně a vybavení veřejných prostranství je nutno věnovat mimořádnou pozornost

provoz zeleně: zahrnuje celoroční údržbu, péči a ochranu zeleně, příslušné vybavení pro tuto činnost a provozní zajištění

estetizace: zvelebení a zkrášlení prostředí úpravami spočívajícími v provedení očisty od nevhodných prvků a doplněním o prvky chybějící a obnovené nebo nově navržené.

regenerace: celková úprava zanedbaného nebo zpustlého území do původní nebo humanizované podoby

humanizace: úpravy směřující k vytvoření prostředí s ohledem na potřeby místních obyvatel (také imobilních a se ztíženou schopností pohybu) - uspořádání prostředí s ohledem na jeho skutečný provoz včetně pěších tahů, potřebného vybavení a mobiliáře. Součástí humanizace prostředí je také jeho estetizace. Podkladem pro humanizaci prostředí je sociologický a demografický průzkum obyvatel řešeného území

Proces humanizace zahrnuje:

- *údržbu zeleně* (projekt zkvalitnění údržby,)
- *rekonstrukce zeleně* (kácení, mýcení, rekonstrukce travnatých ploch,)
- *program estetizace, tj. rekonstrukce zeleně a veřejných technických zařízení* (chodníky a chodníčky, pískoviště, hřiště, atd.)
- *program regenerace zeleně sídlišť* (státní program regenerace sídlišť)

2. Postupy při provádění regenerace, údržby, estetizace a humanizace zeleně

- a) Průzkumy lokality a přilehlého území:
 - *historický vývoj prostředí*
 - *současného stavu* – stav zeleně, pěších komunikací, mobiliáře
 - *sociologický a demografický průzkum obyvatel* – věkové a profesní složení, zájmy, volnočasové záliby, potřeby a požadavky imobilních atd.
- b) Vyhodnocení průzkumu, rozbor situace a závěry pro návrh opatření, rozhodnutí o způsobu a rozsahu úprav
- c) Návrh opatření:
 - *zásady pro řešení úprav území* (regenerace, estetizace, údržba atd.)
 - *návrhy regenerace, estetizace a humanizace prostředí*
 - *řešení provozních a komunikačních vztahů*
 - *návrh harmonogramu výsadeb a údržby zeleně*
- d) Návrh technologických pracovních postupů:
 - *při realizaci úprav*
 - *při údržbě* – dřevin, trávníků, květin, mobiliáře, komunikací a vybavení areálu

3. Zásady pro řešení regenerace, estetizace a humanizace zeleně v některých městských částech Ostravy

Pro komplexnost řešení s ohledem na životní prostředí, zaměstnanost a možnosti sportovního využití zejména v městských zónách bydlení je potřebný následující postup činností:

- Průzkum a vyhodnocení současného stavu prostředí
- Návrh postupu na základě provedeného průzkumu a rozboru situace v území
- Výběr a rozsah ploch, etapizace, časový harmonogram
- Rozbor nákladů, finanční propočet
- Roční náklady údržby

4. Harmonogram postupů realizace

Návrh harmonogramu realizace vybraných lokalit by měl být proveden na základě provedených průzkumů a rozborů. Stanovení dalších postupů a priorit v přípravách a realizaci úprav a související údržby v závislosti na technologických postupech bude nutno provést v koordinaci s odbornou firmou.

5. Finanční zabezpečení navrhovaných úprav

Rozbor a stanovení potřebných nákladů na úpravy charakteru regenerace, estetizace a humanizace bude proveden rovněž v součinnosti s odbornou firmou, na základě ohodnocení jednotlivých lokalit pro účely úprav vytipovaných.

Závěr

Úkolem předkládané statě bylo nejen poskytnout přehled významu a rozbor stavu městské zeleně, ale i podtrhnout náročnost procesu regenerace, estetizace a humanizace městské zeleně, ochranou přírodního prostředí a zpřístupněním krajiny, která by měla být díky společnému projektu Katedry městského inženýrství, Fakulty stavební, VŠB-TU Ostrava a Magistrátem města Ostravy řešena.

Literatura

- [1] Kolektiv autorů: Strategický plán rozvoje statutárního města Ostravy – Profil města, Statutární město Ostrava, Ostrava, 2004.
- [2] Kolektiv autorů: Strategický plán rozvoje statutárního města Ostrava na léta 2005-2013 – Popis dlouhodobých cílů, strategií a opatření, Statutární město Ostrava, Ostrava, 2004.
- [3] Kolektiv autorů: Sborník o stavu prostředí v Ostravě, Statutární město Ostrava, Ostrava, 2006.
- [4] Kuta, V., Kuda, F. a Pletnická, J.: Rámcové teze ke zhodnocení stavu a rozvoje zeleně některých částí města Ostravy, FAST, Ostrava, 2004.

Foto: www.marianskehory.cz
www.sweb.cz/saktor